

Palveleeko kirjaston kokoelma väitöskirjatutkimusta? – lähdeanalyysillä kokoelmat näkyväksi

Ulla Nygren, Mirja Iivonen, Anu Valtari ja Tanja Heikkilä

Kirjastojen kokoelmat ovat yliopistoissa tapahtuvan tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun keskeinen resurssi. Turun kauppakorkeakoulussa ja Tampereen yliopistossa tehdyssä tutkimuksessamme halusimme selvittää, miten tämä ilmenee käytännössä. Tarkastelumme kohteena olivat kauppa- ja hallintotieteiden väitöskirjat kahdessa yliopistossa. Kirjastojen kokoelmat rakentuvat aiemman tutkimuksen tuloksista. Niiden tulisi tarjota tutkijoille hyvä tietopohja uuden tiedon luomista varten. Tarkastelemalla väitöskirjojen lähdeaineistoja pyrimme saamaan kuvan siitä, minkä tyyppisiin ja minkä ikäisiin lähteisiin uusi tutkimus em. tieteenaloilla nojautuu.

Oman toiminnan ja sen vaikuttavuuden analysointi on nykyisin keskeinen osa yliopistokirjastojen arkea. Kirjastojen on pystyttävä osoittamaan, että ne käyttävät niille annetut resurssit parhaalla mahdollisella tavalla ja että kirjastolle myönnetty rahoitus hyödyttää yliopistossa tehtävää tutkimusta ja opetusta sekä opiskelua.

Kirjastot sijoittavat merkittävän osan saamaansa budjettirahoituksesta kokoelmiin eli tieteellisen kirjallisuuden, erityisesti tieteellisten aikakauslehtien, hankintaan. Tieteellinen kirjallisuus hankitaan käyttöä varten. Siksi kirjaston kokoelmien tulisi näkyä myös yliopistossa tehtävän tutkimustyön lähdeaineistossa. Tätä voidaan konkretisoida tarkastelemalla väitöskirjojen lähdekirjallisuutta. Viime vuosina elektronisten aineistojen hankinta ja käyttö ovat kasvaneet voimakkaasti. Elektronisten aineistojen erittäin hyvä saatavuus näkyy myös jo väitöskirjojen lähdeuuteloissa.

Väitöskirjatutkimuksen taustaineistot esiin

Tutkimuksessamme halusimme selvittää kirjaston kokoelmien näkyvyyttä väitöskirjojen läh-

deaineistoissa. Tarkastelimme sitä, miten hyvin väitöskirjojen lähdemateriaaleina käytetyt aineistot olivat saatavilla kahden yliopiston, Tampereen yliopiston kirjaston ja Turun kauppakorkeakoulun kirjasto-tietopalvelun omista kokoelmista. Väitöskirjat ovat erityisen hyvä tarkastelun kohde, koska ne yhtäältä ovat itsenäisen tutkimustyön tuloksia ja toisaalta myös tieteellisen jatko-opiskelun tuotoksia; näin ollen ne edustavat sekä yliopistossa tapahtuvaa tutkimusta että opiskelua.

Vertaamalla kahden eri yliopiston tilannetta lähekkäisillä tieteenaloilla (kauppa- ja hallintotieteet) halusimme saada selville, tukeutuvatko väittelijät yhtä paljon omien kirjastojensa kokoelmiin erityyppisissä yliopistoissa. Meitä kiinnosti myös, onko eroja aineiston saatavuudessa suuren, monitieteisen yliopiston kirjaston ja pienen, homogeenisemmalla aihealueella toimivan yliopiston kirjaston välillä.

Viime vuosina sekä elektronisten aineistojen hankinta kirjastojen kokoelmiin että niiden käyttö ovat lisääntyneet voimakkaasti. Etenkin tieteellisten lehtien kohdalla siirtyminen e-aineistoihin on tapahtunut hyvin nopeasti. Washing-

tonin osavaltion yliopiston kirjastossa on tutkittu elektronisten lehtien käyttöä kolmella eri tieteenalalla (kemia, kone- ja materiaalitekniikka, fysiikka). Kaikilla em. tieteenaloilla käyttö lisääntyi selvästi kahdessa vuodessa. Vuonna 2001 käytetyistä lehdistä 71 % ja vuonna 2003 jo 94 % oli elektronisessa muodossa. (Brady, McCord & Galbraith, 2006.) Myös me halusimme kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten kattavasti väitöskirjojen lähdeaineisto oli jo saatavilla elektronisessa muodossa.

Lähdeanalyysi tutkimusmenetelmänä

Tutkimusmetodina käytimme lähdeanalyysia. Perinteisesti lähdeanalyysia on käytetty tietyn alan tärkeiden tutkijoiden, lehtien, monografioiden ja kustantajien määrittämiseen. Yliopistokirjastoille lähdeanalyysi tarjoaa myös hyvän pohjan kokoelmien kehittämiseen ja tutkimustrendien seuraamiseen. (Fuchs et al., 2006.) Se soveltuu metodina hyvin myös kirjaston toiminnan

vaikuttavuuden arviointiin. Tässä tutkimuksessa tarkastelimme väitöskirjoissa käytettyjen lähteiden saatavuutta oman kirjaston kokoelmista ja erityyppisten lähteiden saatavuutta elektronisessa muodossa.

Tutkimuksen aineisto koostui viidestä Tampereen yliopistossa ja viidestä Turun kauppakorkeakoulussa valmistuneesta kauppa- ja hallintotieteiden alaan kuuluvasta väitöskirjasta. Väitöskirjat olivat valmistuneet vuosina 2005–2006. Yhden väitöskirjan julkaisuvuosi on 2007, koska kirja tuli painosta tammikuussa 2007; väitöstutkimus oli kuitenkin saatettu valmiiksi jo vuoden 2006 puolella.

Tutkimuksen aineistona olleet väitöskirjat ja niiden oppiaineet on lueteltu taulukossa 1. Väitöskirjojen alat vaihtelivat logistiikasta aluetieteeseen, markkinoinnista tietojärjestelmätieteeseen. Myös väitöskirjojen saamat arvosanat vaihtelivat tyydyttävästä kiitettävään. Väitöskirjat löytyvät kokoteksteinä verkosta, osoitteista <http://acta.uta.fi/> ja <http://www.tukkk.fi/tutkimus/>.

Taulukko 1. Tutkimuksen aineistona olleet väitöskirjat

Tampereen yliopisto

Tekijä	Väitöskirjan otsikko	Oppiaine	vuosi
Kautonen, Mika	The Regional Innovation System Bottom-up: a Finnish Perspective. A Firm-level Study with Theoretical and Methodological Reflections	Aluetiede	2006
Lampinen, Minttu	Users of New Technology. A Discourse Analysis of a New Technology User	Yrityksen taloustiede, markkinointi	2005
Paavola, Heli	Asiakasuskollisuuden jaetut merkitykset	Yrityksen taloustiede, markkinointi	2006
Sauer, Erika	Emotions in Leadership. Leading a Dramatic Ensemble	Yrityksen hallinto	2005
Syrjänen, Pentti	Yksityisyyden suoja ja henkilöarviointi	Yritysjuridiikka/ yksityisoikeus	2006

Turun kauppakorkeakoulu

Tekijä	Väitöskirjan otsikko	Oppiaine	vuosi
Häkkinen, Lotta	Operations Integration and Value Creation in Horizontal Cross-Border Acquisitions	Logistiikka	2005
Määttä, Seppo	Strategian ja strategisen informaation tulkintahorisontteja. Case Valtiovarainministeriö	Laskentatoimi	2005
Rintanen, Satu	The Establishment and Development Directions of Corporate Environmental Management. Case Studies in Finnish and Italian Meat Processing Sector	Johtaminen	2005
Sandberg, Birgitta	The Hidden Market – Even for those who create it? Customer-Related Proactiveness in Developing Radical Innovations	Markkinointi	2005
Tähkäpää, Jarmo	Managing the Information Systems Resource in Health Care. Findings from two IS projects	Tietojärjestelmätiede	2007

Aineiston analysointi suoritettiin kahdessa vaiheessa. Ensin koodattiin neljän Tampereen yliopiston ja neljän Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjan lähteet. Tämän jälkeen tulokset analysoitiin. Tulosten tarkastelun jälkeen tutkimusaineistoon lisättiin vielä yksi väitöskirja kummatkin yliopistosta ja tutkittiin, vaikuttiko lisämateriaali tuloksiin. Muutokset olivat pieniä, noin 1–2 %, joten suhteellisen suppeasta otannasta huolimatta tutkimusaineisto kylläntyi nopeasti, eikä uusien väitöskirjojen lisääminen aineistoon enää juurikaan muuttanut tuloksia.

Tutkimusaineistona yhteensä kymmenessä väitöskirjassa oli kaikkiaan 3 191 lähdetä. Yksittäisissä väitöskirjoissa käytettyjen lähteiden määrä vaihteli huomattavasti: pienin lähdemäärä oli 187 ja suurin 490. Keskimäärin lähteitä oli 319 väitöskirjaa kohden.

Tampereen yliopiston väitöskirjoissa lähteitä oli yhteensä 1 341 ja Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa 1 850. Keskimäärin lähteitä oli Tampereen yliopiston väitöskirjoissa 268 ja Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa 370.

Kaikkien lähteiden saatavuus tarkistettiin omasta kirjastotietokannasta, lisäksi erityisesti elektronisten aineistojen tarkistamiseen käytettiin Nelli-portaalia. Mikäli kyseessä oli aineisto, joka saattaisi olla saatavilla avoimen verkon kautta, sen saatavuus tarkistettiin myös Internetistä. Kun aineisto löytyi sekä painettuna että elektronisena, se tulkittiin elektroniseksi, koska tutkimuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli selvittää nimenomaan elektronisten aineistojen saatavuutta. Huomiota haluttiin kiinnittää myös erityyppisten lähdeaineistojen saatavuuteen. Sen selvittämiseksi lähteistä koodattiin myös julkaisutyyppi, julkaisuvuosi ja julkaisun kieli.

Valtaosa lähdeaineistosta löytyy hyvin

Kirjaston kokoelmien näkyvyyttä väitöskirjojen lähdeaineistona tarkasteltiin selvittämällä lähdeaineiston saatavuus oman kirjaston kokoelmista. Tutkimusta varten lähteet jaettiin neljään saatavuutta kuvaavaan ryhmään. Lähde saattoi olla saatavilla oman kirjaston kokoelmasta elektroni-

senä tai painettuna, se saattoi löytyä avoimen verkon kautta tai se ei ollut saatavilla kirjaston kokoelman eikä avoimen verkon kautta.

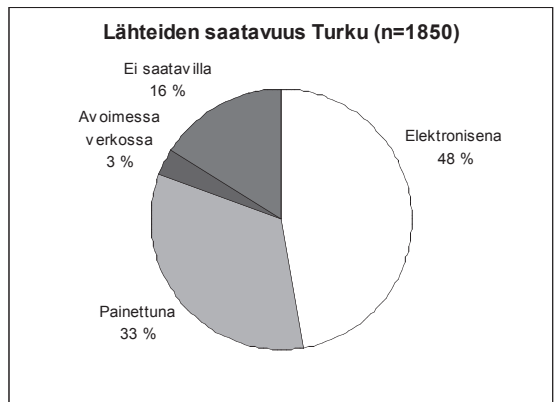
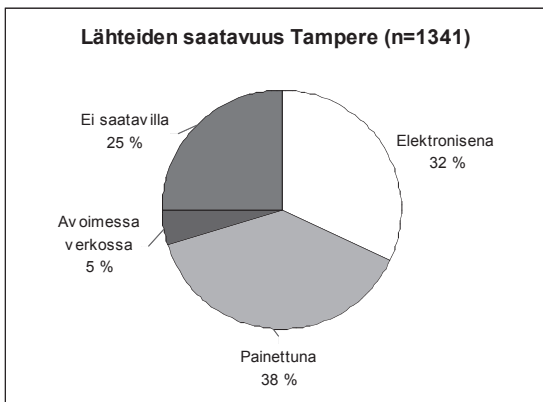
Väitöskirjojen lähdeaineiston saatavuus oli hyvä kummassakin kirjastossa. Koko aineistossa vain 20 % lähteistä jäi saavuttamatta kirjaston omien kokoelmien tai avoimen verkon kautta. Tutkimuksessa ei kuitenkaan pidetty negatiivisena sitä, jos jokin lähde ei ollut saatavilla omasta kirjastosta. Väitöskirjan tekijä etsii tietoa tutkimustaan varten myös muualta ja käyttää tiedonhankintaan kirjaston ohella muitakin kanavia. Tutkija on myös saattanut tehdä tutkimustaan ulkomailla ja päästä näin käsiksi hieman erilaisiin tietoaineistoihin.

Vaikka lähdeaineiston saatavuus oli keskimääräisesti hyvä, yksittäisten väitöskirjojen välillä saattoi olla kohtalaisen suuria vaihteluja. Tutkituista väitöskirjoista Lampisen lähteistä jopa 93 % löytyi kirjaston kokoelmista tai avoimesta verkosta; Sauerin lähteistä saatavilla oli 65 %.

Lähdeaineiston saatavuudessa oli eroja Tampereen ja Turun välillä. (Ks. kuvio 1.) Sellaisia läh-

teitä, joita ei ollut saatavilla oman kirjaston kokoelmissa, oli käytetty enemmän Tampereen yliopiston kuin Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa. Tampereella kirjaston kokoelmien ulkopuolisen aineiston osuus oli 25 % ja Turussa 16 %. Myös lähdeaineiston saatavuudessa elektronisessa muodossa oli eroja. Tampereen yliopiston väitöskirjoissa käytetyistä lähteistä elektronisesti saatavilla oli 32 %. Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa sama luku oli 48 % eli Turussa lähes puolet käytetyistä lähteistä oli jo elektronisesti saatavilla.

Eräs syy lähteiden saatavuuden eroihin tutkimuksessa mukana olleiden yliopistojen välillä saattaa löytyä erilaisista taustayliopistoista. Tampereen yliopisto on monitieteinen yliopisto, jossa aineistohankinnoissa on otettava huomioon useiden eri tieteenalojen erilaiset tarpeet. Turun kauppakorkeakoulu taas on selkeästi kauppatieteellinen yliopisto, jossa aineistotarjontaa voidaan keskitetympin suunnata tämän tieteenalan tarpeisiin.

Kuvio 1. Väitöskirjojen lähdemateriaalin saatavuus Tampereen yliopistossa ja Turun kauppakorkeakoulussa

Artikkelit keskeistä aineistoa

Eri tieteenaloilla on omat julkaisurakenteensa. Esimerkiksi humanistisissa tieteissä painottuvat monografiat, lääketieteessä tieteellisillä aikakauslehdillä on keskeinen asema ja tekniikan alalla konferenssijulkaisuilla on tärkeä rooli. Tarkastelemme väitöskirjojen lähteet jaettiin julkaisutyyppin mukaan kuuteen ryhmään: monografiat, artikkelit kausijulkaisuissa, artikkelit toimitetuissa teoksissa, toimitetut teokset, konferenssipaperit ja muut aineistot. Ryhmä ”muut aineistot” koostui etupäässä www-sivuista.

Kaikista käytetyistä lähteistä ylivoimaisesti suurin osa oli artikkeleita tieteellisissä kausijulkaisuissa. Tampereen yliopiston väitöskirjoissa

45 % lähteistä oli aikakauslehtiartikkeleja, Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa niitä oli jopa 59 %. Toiseksi suurin lähdeyhmä oli monografiat. Konferenssipaperit eivät muodostaneet mainittavaa osaa kauppa- ja hallintotieteiden lähdeaineistossa. (Ks. Taulukko 2.) Tekemämme lähdeanalyysi tukee käsitystä, että kauppa- ja hallintotieteissä artikkelit ovat tutkimustulosten keskeisin julkaisukanava.

Vaikka artikkelit olivat väitöskirjojen lähteiden yleisin julkaisutyyppi, myös monografioilla on edelleen selvä asema kauppa- ja hallintotieteiden julkaisurakenteessa. Tämä pitää ottaa huomioon kirjastojen kokoelmien kehittämisessä ja aineiston saatavuuden turvaamisessa.

Taulukko 2. Väitöskirjojen lähteiden julkaisutyytit Tampereen yliopistossa ja Turun kauppakorkeakoulussa

Lähteiden julkaisutyytit

Tampere (n=1341)		Turku (n=1850)		Yhteensä (n=3191)	
Monografia	36 %	Monografia	28 %	Monografia	31 %
Artikkeli	45 %	Artikkeli	59 %	Artikkeli	54 %
Artikkeli toimitetussa teoksessa	12 %	Artikkeli toimitetussa teoksessa	8 %	Artikkeli toimitetussa teoksessa	10 %
Toimitettu teos	1 %	Toimitettu teos	1 %	Toimitettu teos	1 %
Konferenssipaperi	1 %	Konferenssipaperi	2 %	Konferenssipaperi	1 %
Muu	5 %	Muu	2 %	Muu	3 %

Artikkelit hyvin saatavilla elektronisena

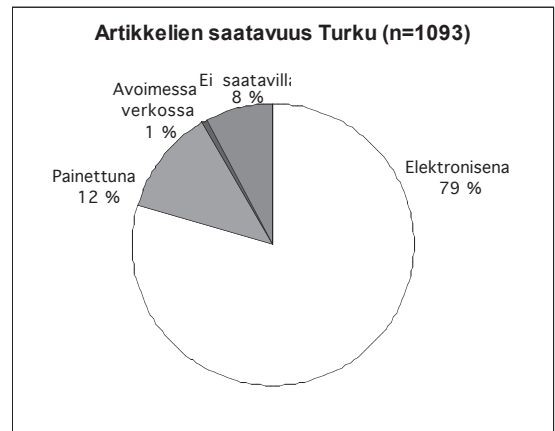
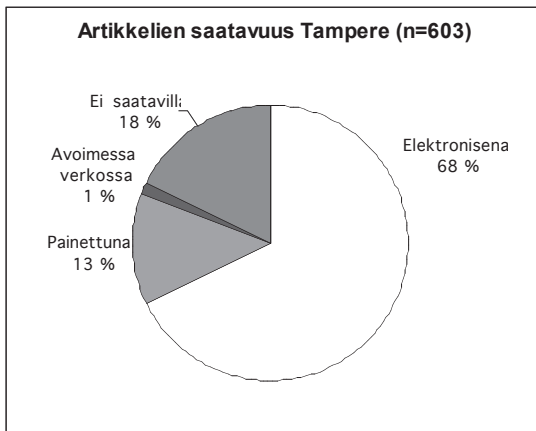
Tieteellisten aikakauslehtien saatavuus on Suomessa 2000-luvulla parantanut huomattavasti, kun elektroninen julkaiseminen on lisääntynyt ja kirjastot ovat hankkineet aineistoja konsortioina. Aikakauslehtiartikkelien hyvä saatavuus näkyi myös väitöskirjojen lähdeaineistossa. Kun kokonaisuutena kaikkien julkaisutyyppeiden saatavuus oman kokoelman tai avoimen verkon kautta oli 80 %, artikkelien saatavuus oli jopa 89 %. Lisäksi suurin osa artikkeleista oli saatavilla elektronisessa muodossa.

Molemmissa yliopistoissa sekä artikkelien saatavuus yleensä että elektronisessa muodossa olevien artikkelien saatavuus erityisesti olivat hyviä. Väitöskirjojen lähteinä käytetyistä artikkeleista oli oman kirjaston kokoelman kautta saatavilla Tampereen yliopistossa 81 % ja Turun kauppakorkeakoulussa 91 %. Elektronisesti saatavilla oli

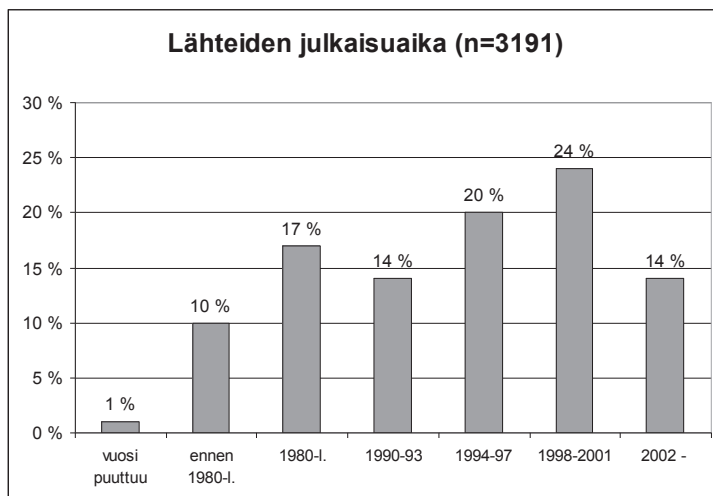
68 % Tampereen yliopiston ja 79 % Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa käytetyistä artikkeleista. (Ks. Kuvio 2.)

Ainoastaan painettuna saatavilla olevien artikkelien osuus oli kummassakin yliopistossa enää hieman yli kymmenen prosenttia. Sellaisia artikkeleja, jotka eivät olleet saatavilla oman kirjaston kokoelmassa missään muodossa, oli Tampereen yliopiston väitöskirjoissa 18 % ja Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa 8 % kaikista lähteinä käytetyistä artikkeleista.

Avoimessa verkossa julkaistuja artikkeleita oli väitöskirjojen lähdeluetteloissa hyvin niukasti, vain yhden prosentin verran. Syynä saattaa olla, ettei kauppa- ja hallintotieteissä Open Access – julkaiseminen ole vielä muodostunut luontevaksi julkaisutavaksi, ettei avoimessa verkossa julkaistuja artikkeleita osata hakea tai ettei niitä haluta käyttää väitöskirjojen lähdeaineistona.

Kuvio 2. Väitöskirjojen lähteinä käytettyjen artikkelien saatavuus Tampereen yliopistossa ja Turun kauppakorkeakoulussa

Kuvio 4. Väitöskirjojen lähdeaineistojen julkaisu-vuodet Tampereen yliopistossa ja Turun kauppakorkeakoulussa yhteensä

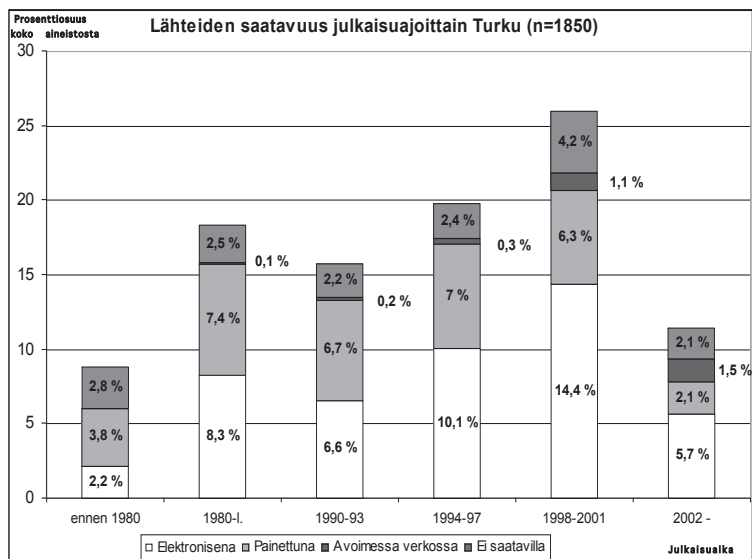
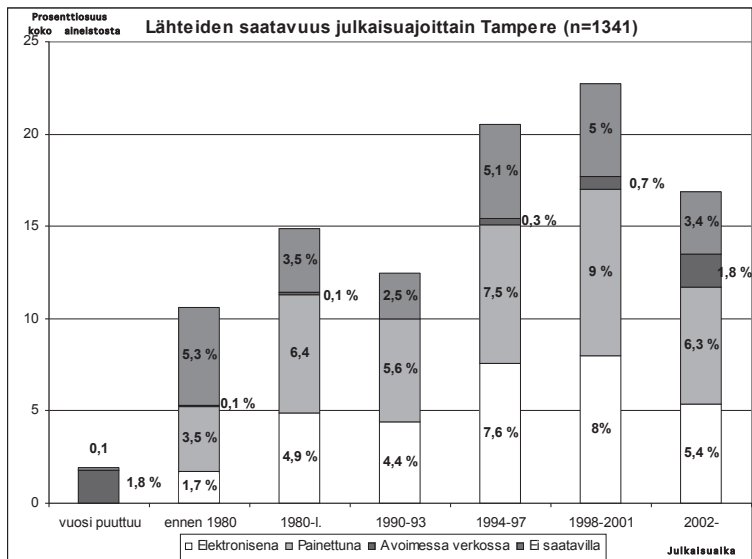
Lähdeaineistojen saatavuus julkaisuajoin

Julkaisuajan mukaisen tarkastelun tavoitteena oli selvittää, miten lähteen julkaisu-aika vaikuttaa sen saatavuuteen. Lähteiden saatavuus oman kirjaston kokoelmasta ei juuri vaihdellut lähteiden iän mukaan vaan eri aikoina julkaistut lähteet olivat saatavilla varsin hyvin. (Ks. Kuvio 5.)

Lähteiden saatavuudessa julkaisuajoin oli pieniä eroja yliopistojen välillä. Tampereen yliopiston väitöskirjoissa oli suhteellisesti hieman enemmän vuonna 2002 tai sen jälkeen julkaistuja lähteitä kuin Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjoissa. Uusimpien lähteiden joukossa oli Tampereella myös melko paljon omassa kirjastossa painettuna olevaa aineistoa.

Turun kauppakorkeakoulun väitöskirjossa sen sijaan jo 1980-luvulla julkaistut lähteet olivat saatavilla useammin elektronisina kuin painettuina. Turun kauppakorkeakoulun osalta onkin huomattava elektronisen aineiston suhteellisesti suuri osuus kaikissa aikaryhmissä. Kymmenen viime vuoden aikana elektronisen aineiston prosenttiosuus on kasvanut yli kaksinkertaiseksi painettuun aineistoon verrattuna.

Usein ehkä ajatellaan, että vanhemmat aineistot ovat etupäässä painettuja ja uudemmat useammin elektronisessa muodossa. Omassa tutkimusaineistossamme eri-ikäisiä lähteitä oli kuitenkin saatavilla sekä painetussa että elektronisessa muodossa molemmilla yliopistoilla.

Kuvio 5. Lähdeaineistojen saatavuus julkaisuajoin Tampereen yliopistossa ja Turun kauppakorkeakoulussa

Kirjastojen hankkimia elektronisia lehtiä käytetään

Artikkelien saatavuus erityisesti elektronisessa muodossa oli erittäin hyvä julkaisuajankohdasta riippumatta. (Ks. kuvio 6.) Vain pieni osa lähdeluetteloissa mainituista artikkeleista oli saatavilla omassa kirjastossa pelkästään painettuina, Tampereella 13 % ja Turussa 12 % kaikista artikkeleista, kuten aiemmin kuviossa 2 on jo esitetty. Tu-

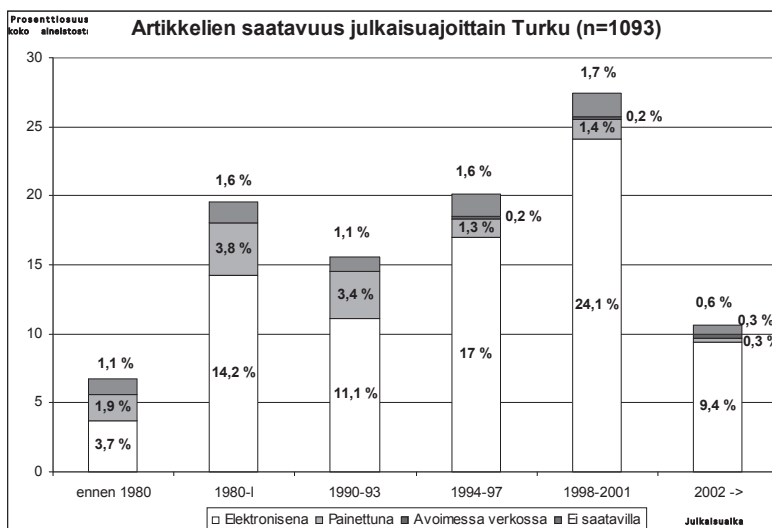
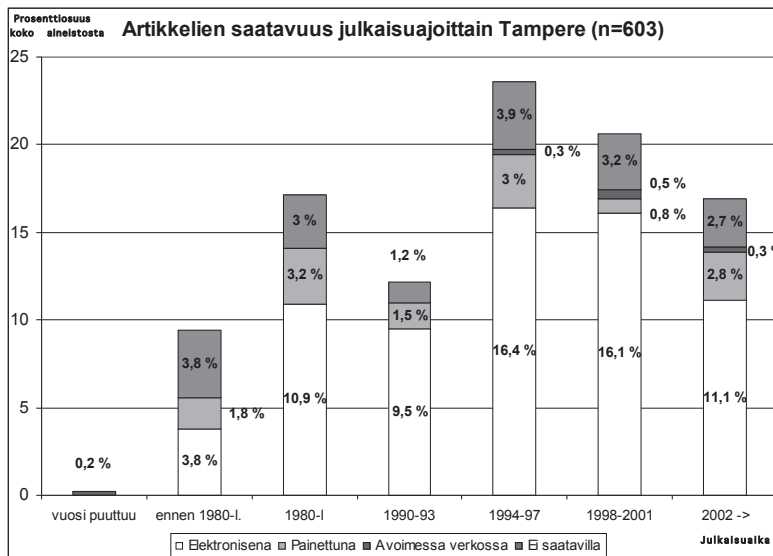
russa tämä ryhmä muodostui pääasiassa vanhemmista artikkeleista, Tampereella siihen sisältyi myös uudempia julkaisuja. On kiintoisaa huomata, ettei elektronisten artikkeleiden osuus lähdeaineistosta noussut suoraviivaisesti sen mukaan, mitä uudempaa aineisto oli, vaan myös vanhempiä artikelilähteitä on hyvin saatavilla elektronisessa muodossa molemmissa yliopistoissa. Turun väitöskirjojen lähteissä korostui vuosituhat-

vaihteessa julkaistujen ja elektronisessa muodossa saatavilla olevien artikkelien osuus.

Artikkelien saatavuus yleensä oli jonkin verran parempi Turun kauppakorkeakoulun kirjastossa kuin Tampereen yliopiston kirjastossa. Artikkelien kokonaissaatavuus (painettuna, elektronisessa muodossa ja avoimessa verkossa julkaistut yhteensä) oli Turun kauppakorkeakoulussa jopa yli 90 % lukuun ottamatta ennen vuotta 1980 ilmestyneitä artikkeleita (kokonaissaatavuus täl-

löin 84 %). Tampereen yliopiston väitöskirjoissa lähdeaineistona käytettyjen artikkelien saatavuus vaihteli hieman eri ajanjaksoina.

Artikkelin hyvä saatavuus elektronisessa muodossa kertoo siitä, että kirjastot suosivat hankintapolitiikassaan elektronisessa muodossa olevia lehtiä. Avoimessa verkossa saatavilla olevia artikkeleita ei juurikaan oltu käytetty väitöskirjojen lähteinä.

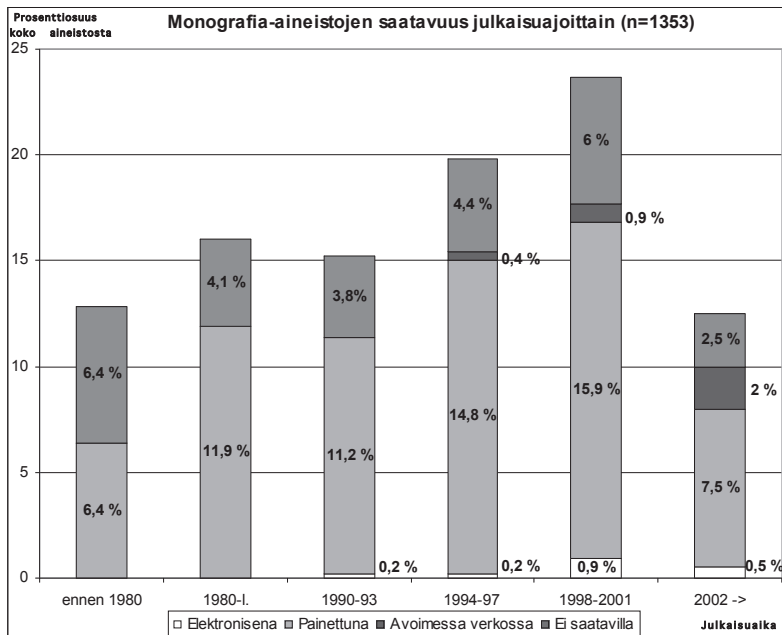

Kuvio 6. Väitöskirjojen lähdeaineistona käytettyjen artikkelien saatavuus julkaisuajoin Tampereen yliopistossa ja Turun kauppakorkeakoulussa

Monografiat useammin avoimesti verkossa kuin elektronisina kirjoina

Väitöskirjojen lähdeaineistona käytetyt monografiat olivat molemmissa yliopistoissa saatavilla pääosin painettuina. (Ks. Kuvio 7.) Oman kirjaston kautta oli saatavilla sekä uudempia että vanhempia monografioita. Joka neljäs väitöskirjojen lähdeluettelossa esiintynyt monografia ei kuitenkaan ollut saatavilla oman kirjaston kokoelmassa.

Uusimmissa monografia-aineistoissa oli nähtävissä avoimen verkon osuus julkaisukanavana: lähteinä oli käytetty muun muassa väitöskirjoja, joiden julkaiseminen PDF-muodossa avoimessa verkossa on lisääntynyt 2000-luvun alusta alkaen. Monografia-aineistojen saatavuus olikin parempi avoimessa verkossa kuin lissenssipimuksin hankittuina elektronisina aineistoina.

Kuvio 7. Väitöskirjojen lähdeaineistona käytettyjen monografia-aineistojen saatavuus julkaisuajoittain Tampereen yliopistossa ja Turun kauppakorkeakoulussa yhteensä

Englanninkielistä aineistoa eniten lähteissä

Tieteen kieli on tänä päivänä englanti. Tämä näkyi myös tekemässämme tutkimuksessa. Englanti oli ylivoimaisesti yleisin väitöskirjojen lähteiden kieli: 86 % kaikista lähteistä oli englanninkielisiä. Suomenkielisiä lähteitä oli 12 %. Muut kielet olivat selvästi marginaalisia. Esimerkiksi ruotsinkielisiä lähteitä oli vain 1 %. Muiden kielten (esim. saksa, ranska, italia) osuus jäi yhteensä vain yhteen prosenttiin.

Yksittäisten väitöskirjojen välillä oli suuriakin eroja käytettyjen lähteiden kielen suhteen. Häkkisen väitöskirjan lähteistä 100 % oli englanninkielisiä, kun taas Syrjäsen väitöskirjan lähteistä 60 % oli suomenkielisiä. Väitöskirjan aihealue voi jossain määrin näkyä käytettyjen lähteiden kielessä. Häkkisen väitöskirja oli logistiikan aihealueelta, Syrjäsen taas yksityisoikeudesta. Oikeustieteessä kotimaisella praksiksella ja säädöksillä on suuri merkitys, joskin usein tarvitaan myös kansainvälisen tutkimuksen, normiston ja oikeuskäytännön tuntemusta.

Englannin ylivoima tieteen kielenä näkyy selvästi myös aineistojen tarjonnassa. Suuret kansainväliset elektronisten aineistojen kustantajat ja välittäjät tarjoavat pääosin englanninkielisiä aineistoja. Muunkielisen aineiston tarjonta on huomattavasti vähäisempää

Yliopistokirjastot väitöskirjatyön keskeisiä tukijoita

Tarkastelemiemme väitöskirjojen lähteet olivat hyvin saatavilla kummankin kirjaston kokoelmista, Tampereen yliopistossa 75 % ja Turun kauppakorkeakoulussa peräti 84 %. Väitöskirjojen lähteiden saatavuus oman kirjaston kokoelmista on Suomessa todettu jo aiemminkin varsin hyväksi (ks. Ahtola & Juustisenaho 2003, Muhonen 2005), mutta omassa tutkimuksessamme se oli vieläkin parempi kuin aiemmissa. Yliopistokirjastoilla on siis merkittävä rooli väitöskirjatyön mahdollistamisessa, vaikka se saattaa joskus jäädä huomiotta.

Merkittävää tutkimustuloksissamme on se, miten suuri osa väitöskirjojen lähteistä oli jo saatavilla elektronisessa muodossa. Tampereella artikkelilähteistä oli saatavilla elektronisessa muodossa 68 %, Turussa 79 % tarkastelemallamme ajanjaksolla. Tämä on enemmän kuin Teknillisessä korkeakoulussa kahta vuotta aiemmin, vuonna 2003, julkaistujen väitöskirjojen lähdeaineistossa, jossa artikkeleista oli saatavilla elektronisessa muodossa vain 55 %.

Tulos on kiinnostava sikäli, että tekniikan alan voi olettaa siirtyneen nopeasti verkossa julkaisemiseen. Elektronisesti saatavilla olevien aineistojen selvä näkyminen kauppa- ja hallintotieteiden väitöskirjojen lähdeluettelossa jo vuonna 2005 kuvaa paitsi siitä, että tutkijat ovat oppineet käyttämään e-aineistoja myös sitä, että Tampereen yliopiston kirjasto ja Turun kauppakorkeakoulun kirjasto-tietopalvelu ovat onnistuneet hankkimaan sellaisia elektronisia aineistoja, jotka hyödyttävät näissä yliopistoissa tehtävää tutkimusta.

Tarkastelemiemme väitöskirjojen käytetyin

lähdeaineisto oli artikkelit. Kaikista lähteistä 54 % oli tieteellisissä aikakauslehdissä ja 10 % toimitetuissa teoksissa julkaistuja artikkeleita. Suurin osa lähteistä oli myös varsin uusia, 1990- ja 2000-luvuilla julkaistuja. Vain vajaa kolmannes oli tätä vanhempaa aineistoa. Kauppa- ja hallintotieteiden väitöskirjoissa painopiste näyttää tutkimuksemme perusteella olevan uudessa lähdeaineistossa.

Tutkimustyön aineistojen ajallisella painopisteellä on merkitystä, kun kirjastot kehittävät kokoelmiaan. Uuden aineiston hankkimisen lisäksi kokoelmien kehittämiseen kuuluu myös vanhentuneen aineiston poistaminen ja siirtäminen esim. Varastokirjastoon, josta sen tarvittaessa saa käyttöön esim. historiallisen tutkimuksen tarpeisiin.

Oman tarkastelumme lähtökohtana oli kirjastojen vaikuttavuuden osoittaminen tuomalla esiin kokoelmien näkyvyys väitöskirjoissa. Yliopistomaailmassa kirjastojen vaikuttavuutta voi olla joskus vaikea osoittaa, koska kirjastot eivät tuota tutkintoja eivätkä ole tutkimusta tekeviä laitoksia. Kirjastojen vaikuttavuudelle onkin ominaista yhteisvaikutteisuus, ts. myös kirjastojen vaikuttavuus tulee esiin ainelaitosten ja tiedekuntien oppimis- ja tutkimustuloksissa.

Lähdeanalyysillä kokoelmat ja vaikuttavuus esiin

Kirjastot edesauttavat omilla kokoelmillaan ja palveluillaan tutkintojen tuottamista. Samalla kirjastot vaikuttavat palveluillaan ja kokoelmillaan uuden tutkimustiedon ja tutkimusjulkaisujen syntyyn. Tämä näkyy erittäin hyvin, kun tarkastellaan uusia tutkimuksien, kuten väitöskirjojen lähdeaineistoja ja niiden saatavuutta oman kirjaston kokoelmista. Lähdeanalyysi näyttääkin erityisen hyvältä työvälineeltä kirjaston näkyväksi tekemiselle ja vaikuttavuuden arvioimiselle.

Lähdeanalyysi metodina on melko työläs toteuttaa. Omassa tutkimuksessamme huomasimme kuitenkin varsin pian tutkimusaineiston kyläntymisen. Molemmassa yliopistoissa otettiin

tarkasteluun aluksi neljä väitöskirjaa ja myöhemmin aineistoon lisättiin viides väitöskirja. Uusiin väitöskirjojen lisääminen tarkasteluun ei enää juurikaan muuttanut tuloksia. Niinpä melko pienilläkin aineistoilla, jo muutaman väitöskirjan lähdeaineiston tarkastelulla voidaan saada suuntaa antavia tuloksia esimerkiksi siitä, miten hyvin kirjaston kokoelmat tulevat näkyviin eri tieteenalojen väitöskirjoissa.

Lähdeanalyysin käyttöä voidaan helposti laajentaa myös muiden opinnäytteiden, esim. pro gradujen ja lisensiaatintutkimusten tarkasteluun sekä myös erilaisten tutkimusprojektien tuottamien julkaisujen tarkasteluun. Mielenkiintoista olisi nähdä esim. mahdollisia eroja pro gradujen ja väitöskirjojen lähteiden käytössä.

Omassa tutkimuksessamme vertaisimme kahden eri yliopiston väitöskirjojen lähdeaineistoja. Vertailu oli mielenkiintoista, koska toinen tarkasteltavista yliopistoista oli iso monitieteinen yliopisto ja toinen pieni, tarkasteltavalla aihealueella toimiva yliopisto. Vaikka yliopistojen välillä ei ollut suuria eroja, voitiin silti nähdä erikoisyliopistossa lähdeaineiston parempi saatavuus oman kirjaston kokoelmista. Suurten yliopistokokonaisuuksien kehittämisen aikakaudella tämä antaa pohtimisen aihetta.

Lähteet

Ahtola, A. Anneli ja Juustistenaho, Riitta: Kokoelmien vahvuudet esiin – evaluointimenetelmät vertailtavina Tampereen ja Oulun yliopiston kirjastoissa. *Signum* 36 (2003) 3, s. 48-52.

Brady, Eileen E.; McCord, Sarah K.; Galbraith, Betty: Print versus Electronic Journal Use in Three/Sci/Tech Disciplines: The Cultural Shift in Process. *College & Research Libraries* 67 (2006) 4, s. 354-363.

Fuchs, Beth E., Thomsen, Cristina M., Bias, Randolph G., Davis, Donald, G.: Behavioral Citation Analysis: Toward Collection Enhancement for Users. *College & Research Libraries* 67 (2006) 4, s. 304-324.

Muhonen, Ari: Viitetiedolla vaikutusten jäljille. *Signum* 37 (2005) 2, s.10-15.

Pappila, Jyrki: Humanistisen kokoelman evaluointi – tutkimuskirjallisuuden saatavuus Helsingin yliopiston kirjastossa. *Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti* (2004) 5-6, s. 7-10. Saatavilla: <http://elektra.helsinki.fi/se/k/1459-3467/46/5-6/humanist.pdf>

Tietoa kirjoittajista:

*Ulla Nygren, kirjasto-tietopalvelun johtaja
Turun kauppakorkeakouluun
kirjasto-tietopalvelu
email. ulla.nygren@tse.fi*

*Mirja Iivonen, ylikirjastonhoitaja
Tampereen yliopiston kirjasto
email. mirja.iivonen@uta.fi*

*Anu Valtari, informaattikko
Turun kauppakorkeakouluun
kirjasto-tietopalvelu
email. anu.valtari@tse.fi*

*Tanja Heikkilä, kirjastoamanuenssi
Tampereen yliopiston kirjasto
email. tanja.heikkila@uta.fi*